

TIL VA MADANIYAT: CHET TILLARINI O'RGANISHDA MADANIY BILIMLARNING AHAMIYATI

Sharipova Sarvinoz¹

¹ SamDCHTI ingliz tili o'qituvchisi

Husniddinova Iroda¹

¹ SamDCHTI 1-kurs talabasi

MAQOLA MALUMOTI:

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 16.12.2024

Revised: 17.12.2024

Accepted: 18.12.2024

KALIT SO'ZLAR:

Kommunikatsiya,
global,
integratsiyalashuv,
tafakkur, grammatik
boylik, nutq uslublari,
talaffuz, til sezgirligi,
madaniyat, kommunikativ
kompetentsiya, ko'nikma.

Mazkur maqola madaniyat va til o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni, shuningdek, madaniy farqlarni, tilni o'zlashtirishdagi ahamiyatini yoritadi. Shuningdek madaniyatning o'zaro tushunishni rivojlantirish, kommunikatsiya xatoliklarini kamaytirish va global dunyoda muvaffaqiyatli integratsiyalashuvdagi roli haqida so'z yuritiladi.

KIRISH. Chet tillarini o'rganish, nafaqat til, bilim balki madaniyatshunoslikni ham o'z ichiga oladi. Har bir til, o'ziga xos madaniyat va tarixni aks ettiradi, shuning uchun tilni to'liq o'rganish uchun uning madaniy kontekstini ham tushunish zarur. Madaniy bilimlar chet tilini o'rganish jarayonida nafaqat kommunikativ qobiliyatni rivojlantirishga, balki til o'rganuvchining dunyoqarashini kengaytirishga ham yordam beradi. Madaniyat, til bilan birgalikda rivojlanib, bir xalqning urf-odatlarini, qadriyatlarini va dunyoqarashini shakllantiradi.

1. Til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik. Til har bir millatning madaniyati bilan chambarchas bog'liq bo'lib, madaniy o'ziga xosliklarni ifoda etuvchi asosiy vositalardan biridir. Chet tilini o'rganish faqatgina o'sha tilning o'zini o'rganishdan iborat emas, balki shu tilda gapiruvchi xalqlarning madaniy merosi, an'analari va hayot tarzini tushunishni

ham o'z ichiga oladi. Shu o'rinda muxtaram prezidentimiz Sh.Mirziyoyevning "Dunyodagi qadimiy va boy tillardan biri bo'lgan o'zbek tili xalqimiz uchun milliy o'zligimiz va mustaqil davlatchiligimiz timsoli, bebaho ma'naviy boyligidir. Kimda-kim o'zbek tilining bor latofatini, jozibasi va ta'sir kuchini, cheksiz imkoniyatini his qilmoqchi bo'lsa, munis onalarimizning allalari, ming yillik dostonlarimizni, o'lmas maqolalarimizni eshitsin, baxshi va hofizlarimizning sehrli qo'shiqlariga quloq tutsin", - deya aytgan fikrlari til va madaniyatning o'zaro bir-biri bilan uzviy bog'liqligini yana bir karra isbotlaydi. Har qanday tilni o'rganishda an'analari va urf-odatlar, ijtimoiy qadriyatlari, dunyoqarashi va tafakkuri alohida o'rin tutadi. Masalan, yapon tilida odamlarning hurmatini saqlash uchun bir qancha turdagi iboralar mavjud. Bunga misol qilib ushbu jummalarni keltirishimiz mumkin :

a) "*Arigatou gozaimasu*" – yapon tilida "*rahmat*" deb tarjima qilinadi, lekin bu ibora odatdagi, "*arigatou*"(arigato)dan farqli ravishda rasmiy va hurmatli shaklda ishlatiladi. Bu, odatda, kichik xizmatlar yoki yaxshiliklar uchun minnatdorchilik bildirishda ishlatiladi.

b) "*Dozo yoroshiku onegaishimasu*"- bu ibora, odatda, tanishish jarayonida yoki biror narsani so'rashda ishlatiladi. "*Itimos, meni yaxshi kutib oling*" yoki "*Sizdan yordam kutaman*", deb tarjima qilinishi mumkin.

c) "*Keigo*" - yapon tilidagi rasmiy va hurmat shakllarini umumiy ravishda ishlatiladigan ibora sanaladi. Bu, odatda, yuqori mavqega ega bo'lgan kishilar bilan gaplashganda yoki yangi tanishgan kishilar bilan muomala qilganda ishlatiladi. "*Keigo*" grammatik jihatdan o'zgartirilgan fe'llar, zamon shakllari va maxsus iboralardan iborat.

Bundan tashqari shuni ham aytib o'tish mumkinki, arab tilidagi iboralarda din va oilaga katta ahamiyat berilishi madaniy qadriyatlarning aksi hisoblanadi. Bu til madaniyatida din, ayniqsa Islom, va oila tizimi juda muhim o'rin tutadi, bu esa til va iboralarda ham o'z ifodasini topgan va arab tilini o'rganishda bu iboralarga e'tibor berish, nafaqat til o'rganishni, balki arab xalqining hayot tarzini, dunyoqarashini ham tushunishga yordam beradi.

2. Madaniy bilimlarning til o'rganishdagi roli. Xorijiy tillarni o'rganishda faqatgina grammatik boylikni o'zlashtirishning o'zi yetarli emas. Muayyan tilning vaqt o'tishi bilan rivojlanishi, undan foydalanadigan jamiyat yoki jamiyatlarning vaqt o'tishi bilan qanday rivojlanishini ko'rsatadi, madaniy nuqtayi nazar, ijtimoiy tarkib va siyosiy sharoitlardagi o'zgarishlar tilning xususiyatlariga chuqur ta'sir qiladi. Quyidagi sabablarga ko'ra, madaniy bilimlar til o'rganish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi:

a) *Kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish.* Madaniyatni bilish til o'rganishda kommunikativ kompetensiyani oshiradi. Turli madaniy kontekstlarda iboralar va so'zlarning

ma'nosi o'zgarishi mumkin, shuning uchun madaniyatni tushunish bu iboralarning to'g'ri ishlatilishini ta'minlaydi. Masalan, ingliz tilida *"How are you?"* iborasi ko'pincha salomlashish uchun ishlatiladi, lekin bu savolga batafsil javob berishni talab qilmaydi. Madaniyatni tushunmagan o'rganuvchilar esa bu iborani noto'g'ri qabul qilishi mumkin.

b) *Nutq uslublarini to'g'ri qo'llash.* Madaniy farqlarni bilish tilni noto'g'ri tushunish va noto'g'ri ishlatishning oldini oladi. Har bir xalqning o'zida axloq qoidalari va nutq uslubi mavjud bo'lib, ularni bilmaslik noto'g'ri talqinlarga olib kelishi mumkin. Masalan, Fransiyada odamlarga *"sen"* deb deb murojaat qilish ba'zan hurmatsizlik deb qabul qilinadi, holbuki, boshqa tillarda bunday emas.

c) *Jumlalarning to'g'ri talaffuz qilinishi.* Madaniy bilimlar o'rganilayotgan tilning fonetik o'ziga xosliklarini tushunishga yordam beradi. Ayrim tovushlar faqat madaniy yoki tarixiy kontekstda ma'noga ega bo'ladi. Masalan, xitoy tilida *"bax"* va *"to'rt"* so'zlarining bir-biriga o'xshash bo'lgani uchun to'rt raqami baxtsizlik bilan bog'lanadi, bu esa til o'rganishda madaniy bilimlarning zarurligini ko'rsatadi.

d) *Madaniy bilimlarni rivojlantirish.* Madaniy jihatlarni bilgan holda o'rganuvchi ma'lum bir vaziyatda qanday so'zlashishni va qaysi iboralarni ishlatishni yaxshi anglaydi. Bu orqali so'zlashayotgan vaqtda turli kamchilik va xatoliklarga yo'l qo'yishining oldi olinadi. Chunki turli madaniyatlarda muloqot uslublari farq qiladi, ba'zi madaniyatlarda bevosita so'zlashish odatiy bo'lsa, boshqalarida esa bu noqulay bo'lishi mumkin. Chet tilini o'rganishda madaniy bilimlar tilni to'g'ri va samarali o'zlashtirish uchun zaruriy vositalardan biri hisoblanadi. Madaniy xabardorlik tildagi so'zlarning chuqur ma'nolarini tushunishga, muvaffaqiyatli muloqot qilishga va madaniy farqlarni hurmat qilishga yordam beradi. Til faqat lingvistik vosita emas balki millatning madaniy me'rosini o'zida aks ettiradigan ko'zgu hamdir. Shu sababli, til va madaniyatni birgalikda o'rganish til o'zlashtirish jarayonini yanada boyitadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh. Rahmatullayev. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. Toshkent, 1992.
2. Umarxo'jayev, M., & Tursunova, N. (2024). Frazeologizmlarning milliy-madaniy semantikasi: idioma va iboralarning mohiyati. Farg'ona Davlat Universiteti, 29(6), 92.
3. Mamatov A.E. Zamonaviy lingvistika. Toshkent, Noshir. 2019.
4. Sharipova, S., & Sidikova, N. (2024). Iboralarni avtomatik tarjima qilish bilan bog'liq ayrim muammolar. *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit*, 510-513. <https://doi.org/10.2024/jhz2es25>

5. Sharipova, S., & Xalimova, F. (2024). Actual problems of teaching a language in the classroom and their solutions. Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit, 133-135. <https://doi.org/10.2024/41yemx68>

6. M. Rahimova, F. Muhammadqodirova. O'zbek tilida milliy xarakter bilan bog'liq iboralarling linguakulturologik tadqiqi. Jamiyat va innovatsiyalar. 2022.

7. S. Xamroxonova. O'zbek tilidagi iboralar tizimini o'rganishning nazariy muammolari. Science and education. 2022, 3(10).

8. Sh. Istamova. Aim of linguistic typology and different approaches to the subject // models and methods in modern science International scientific-online conference – 2023 – 73-76p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10390236>

9. M. Abjalova and S. Sharipova, "Semantic and Grammatical Issues in Translating Idioms with Automatic Translation Systems," *2024 9th International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK)*, Antalya, Turkiye, 2024, pp. 58-63, doi: 10.1109/UBMK63289.2024.10773608.

